

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASES
OF CUSTOM MARKET RESEARCH**

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ
ДОСЛІДЖЕННЯ МИТНОГО РИНКУ**

Olena Kushchenko¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-278-4-6>

Abstract. The conditions of accelerated globalization have given key importance to customs activity, as one of the important macroeconomic factors in the development of the modern military economy. The benefits of this industry have been known and determined for a long time. A convincing proof of this is the fact that it appeared at the dawn of humanity. It is carried out by its participants in the field of commodity circulation, which takes place on the foreign market and is built on mutual relations between them. As a scientific direction, customs analytical statistics is characterized by the subject of research, methodology, goal and research tasks. The subject of customs statistics research is mass quantitative phenomena and processes, as well as the numerical expression of the patterns of foreign trade in goods and services with partner countries. *The methodological basis* of the study is the law of large numbers, which allows the use of statistical tools in the analysis and synthesis of data on customs statistics on foreign trade, as well as a system of specific indicators for assessing the state of the customs industry. *The purpose of the study* is to provide an algorithm for research analytics and assessment of the state of the modern customs market of Ukraine. *Research tasks:* consideration of the theoretical and legislative foundations of the modern customs market; establishing the analytical and economic essence of foreign trade; description of the current state of Ukraine's foreign trade balance; providing an algorithm for collecting and analyzing statistical information on export-import operations of goods and services. In the section of the collective monograph, the algorithm for

---

¹ Candidate of economic sciences, PhD,
Associate Professor of Statistics, Accounting and Auditing Department,
Kharkiv V.N. Karazin National University, Ukraine

preparing information for use by Microsoft Excel, Statistica software, as well as other modern technologies for processing, modeling and forecasting of statistical data is given. Elements of the scientific novelty of the work are contained in this algorithm, which contains a comprehensive approach to the analysis of the formation of practical conclusions and the provision of recommendations for further regulation of the modern customs market. The study of the theoretical foundations of the modern customs market made it possible to understand the main methodological principles of accounting for foreign economic transactions, which are based on generally accepted statistical methodology. Statistical tools in customs statistics are special statistical observation and reporting forms. The purpose of customs clearance is the organization of statistical accounting of exports and imports of goods and services, as well as the transit of goods and vehicles through the territory of Ukraine. Regarding information analytics, the databases of the UN Comtrade Database and, of course, the State Statistics Service of Ukraine are used. Of great importance is the problem of correctly determining the customs value of goods in order to increase revenues to the State Budget. On January 12, 2023, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted in its entirety draft law No. 8166-d on amendments to separate legislative acts of Ukraine regarding the application of the export security regime during the period of martial law and state of emergency. These actions will allow the country to survive in this difficult time.

1. Вступ

Умови прискореної глобалізації надали ключового значення митній діяльності, як одному з важливих макроекономічних чинників розвитку сучасної економіки. Вигоди цієї індустрії відомі і визначені дуже давно. Переконливим доказом цього є те, що з'явилась вона ще на зорі людства. Виникнувши як звичайна форма обміну між країнами, зараз вона визначається як підприємницька діяльність. Спрямована вона щодо реалізації певної продукції за цивільно-правовими договорами, які передбачають передачу права власності на товари. Допоміжною митною діяльністю є надання різноманітних митних послуг, включаючи і митну статистику.

Митна статистика є об'єктивним та достовірним обліком даних щодо переміщення товарів, послуг та людей через митний кордон

України. Ці дані містяться у документах та свідченнях, які надаються учасниками зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) до митниці. Мета накопичення митними органами таких даних щодо забезпечення органів державної влади України інформацією про стан зовнішньої торгівлі України та розвитку туризму. Ведення та організація митної статистики є однією з функцій митних органів, правовою основою яких є Митний кодекс [1].

Підвищення рівня відкритості української економіки дає змогу створювати щодо національних підприємств та організацій більш сприятливі умови виходу на зовнішні ринки через митний кордон. Вихід на світовий ринок може бути ефективним лише у тому випадку, якщо буде налагоджено певним чином його регулювання з боку держави. Саме проблема державного регулювання ЗЕД на сучасному митному ринку є актуальною як ніколи.

Багато відомих зарубіжних та вітчизняних вчених присвячують свої праці вивченню проблем державного регулювання ЗЕД та його поліпшенню, а також митній діяльності. Важливими серед них є наукові розробки П.Н. Афоніна, З.П. Бараник, Л.І. Вишневецької, С.С. Герасименко, А.В. Головача, В.Б. Захожай, А.М. Єриної, Г.В. Ковалевського, О.В. Козирева, А.В. Мазур, І.Г. Манцурова, З.О. Пальян, Л.Г. Рождественської, Г.С. Столярова, А.А. Шустікова та інших.

Економічна і соціальна сутність зовнішньоекономічних зв'язків проявляється у їх значенні щодо розвитку національної економіки, у розв'язанні завдань внутрішньої та зовнішньої політики країни. Рівень проведення бізнес аналітики зовнішньої торгівлі багато у чому залежить від знання методології та організації самого процесу митної статистики в Україні.

Зовнішня торгівля на сучасному етапі є надзвичайно динамічна. Це зумовлено і розвитком спеціалізації та кооперації виробництва у міжнародному масштабі, скасуванням ряду обмежень у торгівлі, високими темпами розвитку індустріальних країн. Найбільшими експортерами світу у 2022 році, незважаючи на пандемію та за даними Вікіпедії є: Китай, США, Німеччина, Японія, Франція, Великобританія, Нідерланди, Сінгапур, Республіка Корея, Гонконг, Італія, Канада. Динаміка експортерів представлена у таблиці 1.

Динаміка найбільших експортерів світу у 2022 році

№ з/п	Країна	Експорт, млн дол. США	№ з/п	Країна	Експорт, млн дол. США
1	 Китай	2 643 000	7	 Нідерланди	755 800
2	 США	2 528 300	8	 Сінгапур	745 600
3	 Німеччина	1 811 400	9	 Республіка Корея	745 600
4	 Японія	904 900	10	 Гонконг	649 000
5	 Франція	891 200	11	 Італія	632 100
6	 Великобританія	879 900	12	 Канада	555 800

Джерело: [2]

На карті світу проведено візуалізацію на рис. 1 у кольоровому відображенні від темного до світлого залежно від обсягу експорту товарів та послуг.

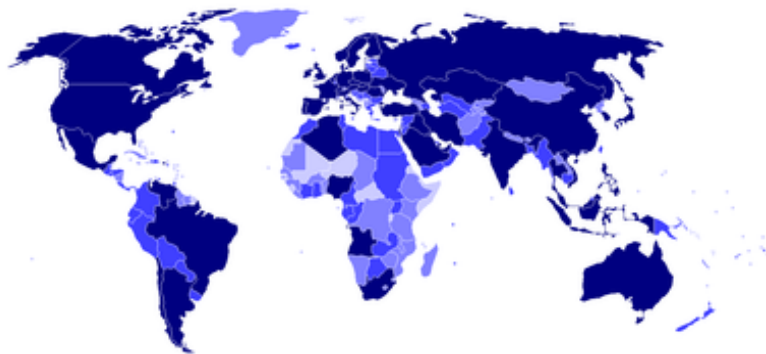

Рис. 1. Градація країн світу щодо експорту, включаючи реекспорт

Джерело: [3]

Незважаючи на загальну тенденцію щодо зростання, міжнародна торгівля зазнає значних коливань, що зумовлено економічними, політичними та енергетичними кризами, а також нестачею сировини.

Як науковий напрям аналітична митна статистика може характеризуватися предметом дослідження, методологією, метою та науково-дослідницькими завданнями.

Предметом дослідження митної статистики є масові кількісні явища та процеси, а також числове вираження виявлених у них закономірностей зовнішньої торгівлі товарами та послугами з країнами-партнерами.

Методологічною основою дослідження є закон великих чисел, що дозволяє використовувати, в аналізі та синтезі даних митної статистики щодо ЗЕД, статистичний інструментарій, а також систему специфічних показників щодо оцінки стану митної індустрії.

Мета дослідження – надання алгоритму щодо аналітики дослідження та оцінки стану сучасного митного ринку України.

Науково-дослідницькі завдання цього розділу колективної монографії відповідають поставленій меті, а саме: вивчають теоретичні та законодавчі основи сучасного митного ринку; встановлюють аналітико-економічну сутність зовнішньої торгівлі; описують сучасний стан зовнішньоторговельного балансу України; надають алгоритм збирання та аналітики статистичної інформації щодо експортно-імпортних операцій товарів та послуг у регіоні та країні у цілому. Тобто дано алгоритм підготовки інформації щодо використання програмного забезпечення Microsoft Excel, Statistica, а також інших сучасних технологій щодо обробки, моделювання та прогнозування статистичних даних.

Елементи наукової новизни роботи містяться у цьому алгоритмі, який дає комплексний підхід щодо аналітики формування практичних висновків і надання рекомендацій подальшого регулювання сучасного митного ринку.

2. Методологічні принципи обліку зовнішньоекономічних операцій

За статистичним обліком господарські операції у зовнішній торгівлі поділяються на наступні: з руху товарів, з виробництва послуг та з руху капіталів. Вони можуть являти собою зміну прав власності, а щодо їх реєстрації використовується метод обліку, суть якого полягає у тому, що операції відображаються у момент, коли відбувається обмін, передача чи зникнення економічних цінностей але вони можуть відрізнятися від часу фактичної оплати. Отже обліку підлягають: експорт,

імпорт, реекспорт, реімпорт, бартер, продаж та придбання ліцензій, ноу-хау, технічна документація, оренда, імпортне обладнання та інше.

Облік операцій з виробництва послуг містить: операції експорту та імпорту матеріальних і нематеріальних послуг; ремонт та технічне обслуговування автомобілів і мотоциклів; послуги обчислювальної техніки; поліграфічні роботи; будівельні послуги; страхування й фінансові; послуги з організації відпочинку, туризму, культурних та спортивних заходів тощо.

Облік руху капіталів – це облік інвестицій, зокрема придбання та продаж цінних паперів, а також надання чи отримання фінансових кредитів.

Державна митна служба України (ДМСУ) обліковує товари, які підлягають митному декларуванню, а Державна служба статистики України – тільки товари, які не підлягають декларуванню.

Митна статистика, як складова статистики зовнішньоекономічних зв'язків, враховує товари, що переміщуються через митний кордон, а також веде облік торговельних партнерів України, суб'єктів підприємницької діяльності, облік валют, контрактів та інше [1]. Крім того митниці ведуть облік та аналітику у спеціальних галузях власної діяльності, таких як виявлення випадків контрабанди та порушень митних правил, неторговим оборотом тощо. Тому митна статистика поділяється на митну статистику зовнішньої торгівлі товарами та спеціальну митну статистику (рис. 2).

Рис. 2. Місце митної статистики у системі підгалузей статистичної науки

Джерело: [4]

Статистична інформація щодо зовнішньої торгівлі товарами готується на основі даних Держмитслужби України із до рахуванням Державної служби статистики України товарів, що не проходять митного декларування: обсягів електроенергії; риби, виловленої у нейтральних водах; нафти; природного газу і товарів, придбаних у іноземних портах. Вартість товарів оцінюється в національній валюті України з перерахунком у долари, що здійснюється за офіційним курсом НБУ на дату оформлення вантажної митної декларації у цей день або попередній, якщо не відбувалися торги.

Вартість товарів, виготовлених з давальницької сировини, включається у звітність на валовій основі, тобто складається з вартості сировини, витрат підприємства на виготовлення товарів та вартості власної сировини.

Митна статистика обліковує товари, вартість яких перевищує поріг статистичного спостереження. Це означає що гранична вартість, яка характеризує переміщувані товари, нижче за яку вони не обліковуються.

Під імпортом розуміється ввіз товарів щодо споживання усередині країни та реекспорту. У результаті імпорту збільшуються національні запаси матеріальних активів, але вивозиться валюта.

Під експортом розуміється вивезення з країни вироблених, вироблених чи видобутих товарів та послуг національного виробництва. У результаті експорту зменшуються національні запаси матеріальних активів, але ввозиться іноземна валюта. Як відомо, міжнародна торгівля базується на теорії порівняльних витрат виробництва, яку вперше було запропоновано Д. Рікардо наприкінці XVIII – на початку XIX століття. Тому в експорті мають переважати, як правило, більш капіталомісткі товари, а в імпорті – більш праце місткі.

Україна зараз розглядається як сировинний придаток країн ЄС, оскільки у структурі експорту домінують праце місткі товари. Рух товарів згідно з Гармонізованою системою (ГС) обліковується за країною походження щодо імпорту та за країною призначення щодо експорту. Підтвердженням походження товарів є сертифікат або товарно-транспортні документи та маркування товарів. Окремі країни, щодо ввезення їх товарів, мають пільги або повні ставки ввізного митного збору, передбаченого Єдиним митним тарифом.

Митне оформлення зовнішньоекономічних операцій з товарами і послугами у різних державах має багато спільного. Базується це на єдиних принципах та нормах, які стали результатом діяльності міжнародних організацій – Всесвітньої митної організації, Світової організації торгівлі, Європейської економічної комісії, а також Конференції ООН з торгівлі і розвитку.

Митна вартість товару містить ціну товару, а також подальші фактичні витрати, якщо їх не включено щодо витратного рахунку-фактури. Достовірне визначення митної вартості товарів, відповідне їх кодування щодо Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД) та за країною походження і дає можливість: адекватно визначити рівень та динаміку розрахункових експортних та імпортних цін щодо характеристики умов торгівлі; провести порівняльну аналітику цінкових співвідношень на внутрішньому і зовнішніх ринках; перерахувати Держмитслужбі України відповідну суму податкових надходжень до Державного бюджету(табл. 2).

Згідно даних таблиці 2 можна зробити висновок, що за одинадцять місяців 2022 рік податкові надходження до бюджету складають 58% усіх доходів, внутрішні податки на товари та послуги 34%, кошти від закордонних країн і міжнародних організацій 23,19%, неподаткові надходження 18,2%, податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості 16,63%, а податок на додану вартість з імпортних товарів лише 15,14%. У 2022 році структура доходів відрізняється від попередніх років.

Аналітика даних щодо експорту товарів може показувати ділову активність національних виробників, а також конкурентоспроможність товару на світовому ринку. Основними джерелами інформації слугують дані митної статистики Держмитслужби, Національного банку України, Державної служби статистики України, а також дані Державного інформаційно-аналітичного центру моніторингу зовнішніх товарних ринків.

Завданнями митної статистики зовнішньої торгівлі є: сприяння розвитку ЗЕД, розширенню зв'язків та розробці політики України у цій сфері; розробка методологічних принципів аналітики та системи показників; забезпечення повного та достовірного обліку даних щодо експорту та імпорту країни; аналітика основних тенденцій, структури і динаміки зовнішньоторговельних товарних потоків України в ув'язці з аналітикою її макроекономічної ситуації і кон'юнктури світових

**Доходи державного бюджету України за статтями доходів,
станом на 01.12.2022 року**

Доходи державного бюджету України за статтями доходів в 2022 р. (млн. грн.) на 01.12.2022			
	Код бюджетної класифікації	Доходи	
Усього		1477279,5	100.00%
Податкові надходження	10000000	856748,4	58.00%
Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості	11000000	245740,0	16.63%
Податок на доходи фізичних осіб	11010000	130696,2	8.85%
Податок на прибуток підприємств	11020000	115043,9	7.79%
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	13000000	75463,2	5.11%
Внутрішні податки на товари та послуги	14000000	509118,0	34.46%
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	14020000	52859,3	3.58%
Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	14030000	36180,9	2.45%
Податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування)	14060000	196380,1	13.29%
Податок на додану вартість з імпортованих товарів	14070000	223697,7	15.14%
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	15000000	23131,0	1.57%
Інші податки та збори	19000000	3296,2	0.22%
Неподаткові надходження	20000000	268871,8	18.20%
Доходи від власності та підприємницької діяльності	21000000	69753,7	4.72%
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності	22000000	7015,5	0.47%
Інші неподаткові надходження	24000000	14120,0	0.96%
Власні надходження бюджетних установ	25000000	177982,5	12.05%
Доходи від операцій з капіталом	30000000	603,3	0.04%
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	42000000	342531,6	23.19%
Цільові фонди	50000000	132,5	0.01%
Офіційні трансферти	40000000	8391,9	0.57%

Джерело: [6]

ринків; інформаційне забезпечення органів виконавчої та законодавчої влади даними митної статистики; представлення даних міжнародним організаціям; представлення даних з метою контролю за надходженням у бюджет митних платежів, валютного контролю, розробки платіжного балансу; розрахунок індексних показників; підготовка вихідних даних щодо прогнозування макроекономічних показників; забезпечення порівнянності даних взаємної торгівлі [1].

Методологія статистики ЗЕД у окремих країнах залежить від національних традицій та рекомендацій щодо обліку міжнародних статистичних органів.

3. Статистичний інструментарій щодо митної діяльності України

Метою митного оформлення є організація статистичного обліку експорту і імпорту товарів та послуг, а також транзиту транспортних засобів через територію України. Вантажна митна декларація (ВМД) використовується як офіційний документ щодо оформлення товарів, з яких береться мито і податки. У подальшому до них застосовуються заходи економічної політики, таких як ліцензування, якщо митна вартість більша за порогове значення. Дані щодо партії товару, які містяться у ВМД, служать основою статистики зовнішньої торгівлі, а також вони є речовими доказами порушення митних правил. Від вірного якісного заповнення ВМД залежить точність та достовірність статистики зовнішньої торгівлі та її аналітична цінність.

Загальний порядок заповнення граф ВМД визначається інструкцією і ведеться на бланку, зареєстрованому у Міністерстві юстиції України, який заповнюється щодо кожної окремої партії товару. Ще заповнюються додаткові листи, у яких декларуються товари трьох найменувань, видів і марок, кожен із яких класифікується однаковою десятизначним кодом у відповідності з УКТЗЕД і розшифровується наступним чином: 2 перші цифри – товарна група; 4 перші цифри – товарна позиція; 6 перших цифр – товарна під позиція; 10 цифр коду – товарна під субпозиція. Замість додаткових листів використовуються також списки товарів у вигляді описів, специфікацій, пакувальних листів та декларацій, які бувають: експортні, імпортні та транзитні. ВМД та комплект документів, що додаються до неї, є джерелом первинної статистичної інформації

щодо зовнішньої торгівлі. Використовуються вони виключено статистичними підрозділами Держмитслужби щодо одержання зведеної статистичної інформації, яка є конфіденційною і підлягає оприлюдненню у знеособленому вигляді у формі статистичної звітності [7].

УКТЗЕД як єдина митно-статистична номенклатура відповідає вимогам Всесвітньої митної організації та Комбінованій номенклатурі Європейського Союзу, які є її міжнародними основами (рис. 3).

Рис. 3. Структура митно-статистичної номенклатури

Джерело: [5]

Ведення статистичного обліку за показниками спеціальної митної статистики автоматизоване. Усі форми звітності існують у електронному варіанті і передаються до вищих органів ДМСУ через мережу інтернет. Основні форми звітності дублюються і у паперовому варіанті. На основі інформації, одержаної щодо зведення даних форм звітності, Департамент митної статистики Держмитслужби України вивчає динаміку наступних показників спеціальної митної статистики: кількість оформлених ВМД за типами; вагу оформлених вантажів; кількість фізичних одиниць оформлених транспортних засобів; суми стягнених митних платежів у неторговому обігу; кількість оформлень несупроводжуваного багажу; кількість посвідчень, виданих щодо реєстрації транспортних засобів в органах ДАІ. За цими ж показниками проводиться порівняльна оцінка роботи усіх українських митниць.

Деякі товари, що імпортуються та експортуються, не перетинають державний кордон України і тому не проходять митного декларування. Операції з ними називаються побічним експортом (імпортом). Це бункерне паливо, бортовий провіант, баласт, кріпильне оснащення та інші

матеріали. Вони не потрапляють до складу зовнішньоторговельних оборотів, тому щодо їх обліку застосовується щоквартальна статистична звітність за формою № 14-ЗЕЗ: «Звіт про придбання (продаж) товарів для забезпечення життєдіяльності транспортних засобів, потреб пасажирів та членів екіпажу» [8].

Моментом експорту (імпорту) товарів, щодо віднесення їх до певного звітного періоду, вважається момент продажу (експорту) або придбання (імпорту) товарів. Вартість експорту враховується за умовами поставки FOB (FOB), згідно з якою вартість товару визначається на кордоні країни-експортера за ринковими цінами товарів. Вартість FOB записується у підсумки зовнішньої торгівлі і означає вартість, яку експортер повинен отримати від партнера. Вартість імпорту заповнюється у звіті за умовами поставки CIF (CIF), згідно з якою у вартість товару включаються усі витрати покупця з його придбання, транспортування, фрахтування і страхування.

Теоретично щодо аналізу світової торгівлі зрозуміло, що вартість експорту повинна дорівнювати вартості імпорту. Між експортом і імпортом різниця пояснюється тим, що експорт розраховується у цінах FOB, а імпорт – у цінах CIF. У даний час в Україні існують деякі розбіжності у методиках розрахунку зовнішньої торгівлі: НБУ розраховує імпорт за цінами FOB, а Державна служба статистики України – за цінами CIF.

Як відомо зі світової практики торгівлі, контрактна ціна на товар може бути встановлена у валюті: країни-продавця, країни-покупця або третьої країни. Статистичний же облік майже усі країни світу ведуть у національній валюті. Проте Україна є практично єдиною країною у світі, де облік виконується не у національній валюті, а у доларах США.

Стосовно аналітики торгівлі, використовуються інформація з наступних баз даних: UN Comtrade Database та Державної служби статистики України. Більш повна та достовірна база даних UN Comtrade Database, яка дозволяє детально вивчати зовнішню торгівлю будь-якої країни з кожної групи товарів. Інформація збирається Статистичним відділом ООН і охоплює більш ніж 98% обсягу світової торгівлі. Ця база містить річні дані щодо вартості та фізичних обсягів експорту та імпорту близько 200 країн та регіонів з 1962 року та щомісячну статистику торгівлі з 2010 року з розбивкою щодо країн-партнерів та видів товарів [9].

Державна служба статистики України (ДССУ) у межах своїх повноважень здійснює заходи щодо співробітництва зі статистичними органами ЄС, міжнародними організаціями, а також статистичними службами іноземних держав з питань, що належать до її компетенції [10].

Отже, основними джерелами інформації як внутрішньої, так і зовнішньої торгівлі є перелічені вже бази даних. Вони є у публічному доступі, а ось дані щодо регіонів України, то вони не можуть бути опублікованими щоб не порушувати закон стосовно конфіденційності. Зібрана щодо дослідження інформація має бути оброблена за допомогою системи статистичних показників.

4. Аналітична система показників та ознак у митній статистиці

Ключовим елементом аналітичної митної статистики є система показників, що відображають кількісну характеристику різноманітних економічних явищ та процесів, існуючих на сучасному митному ринку. Визначення змісту показника та методів його оцінки прийнято називати методологічною розробкою, яка включає наступні етапи: ідентифікація явищ і процесів та формулювання цілей, заради яких обчислюються ті чи інші показники; визначення їх логічного змісту та методів оцінки; знаходження класифікацій, які повинні бути застосовані щодо розподілу досліджуваних явищ; визнання основних баз джерел інформації і їх процедури обробки.

Методологія обчислення показників являє собою деякий компроміс між тим, що було б доцільно досягти і тим, що на практиці можна отримати. Так зовнішньоекономічні зв'язки охоплюють міжнародну торгівлю не тільки товарами, але й послугами, які з практичної точки зору не можуть бути оформлені ВМД, оскільки відсутній митний контроль.

Система показників сучасної митної статистики відповідає певним вимогам, які дозволяють проводити опис та аналіз їх динаміки. Вони повинні мати всеохоплюючий характер, а також бути методологічно взаємоузгоджені. Система показників і ознак розробляються митною статистикою на основі заповнених відомостей ВМД і містить: звітний період, напрямок товаропотоку, країну походження та призначення, торгуючу країну та країну відправлення, статистичну вартість, код і найменування товару, вагу брутто та нетто, код і найменування

додаткових одиниць виміру, кількість товару у цих одиницях, характер угоди, митний режим, особливість декларування товару і регіон.

Період, до якого відноситься інформація щодо зовнішньоторговельної операції, визначається моментом обліку. У митній статистиці облік ввезення та вивезення товарів щодо водних, залізничних, автомобільних та повітряних перевезень здійснюється на момент декларування товару.

Система показників і ознак інформує зацікавлені сторони про те, що ввозиться та вивозиться, у якому обсязі, а також які зарубіжні країни виступають партнерами України. Щодо класифікацій та кодування товарів у митній статистиці застосовується класифікатор «Товарна номенклатура зовнішньоекономічної діяльності» (ТН ЗЕД).

Обсяг зовнішньої торгівлі регіону або країни у цілому характеризується системою показників, які включають абсолютні величини у натуральному та вартісному вираженні. Усі вони є інтервальними, обчислювальними за певний період: місяць, квартал, рік [11, с. 37–38].

У масштабах окремої країни обсяг зовнішньоторговельного обороту (ЗО) складається із суми вартості експорту (Е) та імпорту (І), тобто за формулою 1.1:

$$ZO = E + I \quad (1.1)$$

Сальдо зовнішньої торгівлі (СЗТ) країни визначається як різниця між сумами експорту (Е) та імпорту (І), тобто за формулою 1.2:

$$CЗТ = E - I \quad (1.2)$$

Якщо СЗТ позитивне, то експорт перевищує імпорт і тоді торговий баланс активний, а коли СЗТ негативно і імпорт перебільшує експорт, то він буде пасивним. Щодо $CЗТ = 0$, то таке співвідношення це нетто-баланс.

Порівняння експорту з імпортом може бути відносним і це індекс координації, який ще носить назву коефіцієнта покриття імпорту експортом, що визначається за формулою 1.3:

$$K_{покp} = \frac{E}{I} \quad (1.3)$$

Окрім вартісних показників зовнішньоторговельного обороту і сальдо торгового балансу, у міжнародній статистиці обчислюють оборот (ОСТ) і сальдо світової торгівлі (ССТ). Оборот характеризує загальний обсяг товарів, що переміщуються між країнами і розраховується як сума вартості експорту усіх країн, тобто за формулою 1.4:

$$OCT = \sum_{i=1}^n E_i \quad (1.4),$$

де n – число країн, що здійснили у звітному періоді експорт товарів.

Така методика розрахунку OCT пояснюється тим, що експорт товарів з усіх країн світу відповідає імпорту у ці країни, тому підсумовування обсягів світового експорту та імпорту за аналогією з формулою 1.1 призвело б до подвійного рахунку одних і тих же товарів.

За рахунок відмінностей у базисних цінах експорту та імпорту (експорт – у цінах ФОБ, імпорт – у цінах СІФ) виникає іменована величина у міжнародній статистиці така, як ССТ, що визначається як різниця між сумами вартості експорту та імпорту усіх країн світу, тобто за формулою 1.5:

$$CCT = \sum_{i=1}^n E_i - \sum_{j=1}^m I_j \quad (1.5),$$

де m – число країн, імпортованих товарів у звітному періоді.

ССТ показує, у що світовій спільноті обходиться доставка товарів щодо країн-імпортерів. При цьому завжди $CCT < 0$, так як ціни СІФ на переміщувані між країнами товари завжди перевищують ціни ФОБ.

Статистика зовнішньої торгівлі вивчає участь окремих країн у міжнародному поділі праці. Залучення національних економік у світогосподарські зв'язки відображається у системі показників, в основі розрахунку яких лежать відносні статистичні величини, розглянуті вже вище (див. формули 1.1 – 1.5).

Щодо вивчення динаміки товарообігу, фізичного обсягу експорту та імпорту, руху цін на товари, при визначенні «умов торгівлі», то у сучасній митній статистиці використовуються індексна методологія. Вона дозволяє встановити і виміряти зв'язок між окремими факторами і виявити їх роль у загальній динаміці експорту та імпорту. Вихідними величинами щодо таких підрахунків служать дані щодо ціни, кількість товарів, їх реальна вартість і аналітична оцінка у порівнянних цінах. Інформаційною базою щодо обчислення індексів є дані митної статистики. Важливими індексними наборами, які використовуються у митній статистиці зовнішньої торгівлі, є: індекси середніх цін, фізичного обсягу, вартості та умов торгівлі.

Кожен індекс має свої складові елементи. Щодо розрахунку індексу фізичного обсягу зовнішньої торгівлі індексованими величинами є

кількість товару, а їх вагами служать ціни і навпаки щодо розрахунку індексу цін, то індекуються ціни, а у якості ваги використовується кількість товарів.

У митній статистиці зовнішньої торгівлі України, як і у міжнародній практиці, індекси розраховуються за формулами 1. 6 – 1.10 [11, с. 16].

Індекс середніх цін експорту (імпорту) за формулою Пааше:

$$I_p^{E(I)} = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum p_0 q_1} \quad (1.6), \quad I_p^{E(I)} = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum \frac{p_1 q_1}{i_p}} \quad (1.7).$$

Індекс вартості експорту (імпорту):

$$I_{pq}^{E(I)} = \frac{\sum q_1 p_1}{\sum q_0 p_0} \quad (1.8).$$

Індекс фізичного обсягу експорту (імпорту) за формулою Ласпейреса

$$I_q^{E(I)} = \frac{\sum q_1 p_0}{\sum q_0 p_0} \quad (1.9), \quad I_q^{E(I)} = \frac{I_{pq}^{E(I)}}{I_p^{E(I)}} \quad (1.10),$$

де p_1, p_0 – ціна товару у досліджуваній та базисний період;

q_1, q_0 – кількість товару у досліджуваній та базисний період.

Особливістю розрахунку індексів середніх цін є те, що спочатку вони рахуються за порівнянними країнам щодо кожного товару за формулою 1.6 або 1.7, а потім поширюються на обсяг експорту (імпорту) за кількома товарах з усіх країн за формулою 1.11:

$$I_p^{E(I)} = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum \frac{p_1 q_1}{\tilde{i}_p}} \quad (1.11),$$

де $\tilde{i}_p$ – середній індекс цін товару за порівнянними країнами.

Індекси середніх цін та фізичного обсягу розраховують за наступними категоріями: усього, країни далекого зарубіжжя, країни-учасниці різних блоків і т.п. Індекси середніх цін визначаються щодо використання вартісної оцінки у доларах США, тому у їх динаміці відбивається не тільки зміна цін, а й зміна співвідношення між національними валютами і долларом.

Найважливішим показником, що використовується щодо аналізу тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі, є індекс «умов торгівлі», який

визначається як відношення індексів середніх цін експорту до індексу середніх цін імпорту, тобто за формулою 1.12 [11, с. 39]:

$$I_{\text{VT}} = \frac{I_p^E}{I_p^I} \quad (1.12).$$

Якщо цей показник менший за 1, то умови торгівлі у досліджуваному періоді вважаються несприятливими порівняно з базисним періодом, а якщо більше 1 – сприятливими. Індеси умов торгівлі – це оцінка тієї міри, у якій ціни щодо експорту товарів даною групою країн перевищують ціни щодо імпорту товарів тими ж країнами за будь-який період у порівнянні з базисним періодом.

5. Висновки

Митна статистика – це складова статистика зовнішньоекономічних зв'язків, яка враховує товари, що переміщуються через митний кордон країни та підлягають митному оформленню, веде облік кількості країн-торговельних партнерів України, кількість підприємств та фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, що здійснюють зовнішню торгівлю товарами, облік обладнання з давальницькою сировиною та за бартерними угодами, облік валют контрактів.

Митна статистика поділяється на митну статистику зовнішньої торгівлі товарами і спеціальну митну статистику. Джерелами статистичної інформації митної статистики є вантажна митна декларація, яка поділяється на три типи: експортну, імпортну та транзитну. Також застосовується статистична звітність щодо показників спеціальної митної статистики. Існує статистична звітність про експорт та імпорт товарів, які не проходять митного декларування, а також є така інформація, як облік обсягів зовнішньої торгівлі послугами, яка веде статистичне спостереження за окремо.

На даний час відбувається перегляд методології складання статистики зовнішнього сектору, який був здійснений з метою відображення змін в економіці, пов'язаних з процесами глобалізації, фінансовими та технічними інноваціями, підвищенням уваги до міжнародної інвестиційної позиції (МІП), та зовнішнього боргу, інтеграції з іншими видами статистики.

Існує дві системи обліку – загальна, та спеціальна. Загальна – це коли, статистична територія країни збігається з економічною терито-

рією, а спеціальна – це коли, статистична територія становить лише певну частину економічної території країни. Україна застосовує загальну систему обліку, яка передбачає облік усіх товарів, ввезених на територію (імпорт) і вивезених з її території (експорт). При цьому статистична (економічна) територія України є державний кордон.

Державна митна служба України (ДМСУ) обліковує товари, які підлягають митному декларуванню, а Державна служба статистики України – переважно товари, які не підлягають митному декларуванню.

Система статистичних показників є ключовим елементом митної статистики. Вона повинна відповідати певним вимогам, щоб була можливість проводити опис та аналіз їх розвитку. Система показників і ознак інформує зацікавлені сторони про те, що ввозиться та вивозиться і у якому обсязі, а також які зарубіжні країни виступають партнерами України та які масштаби зовнішньоторговельних операцій з ними. Використовування індексного методу, дозволяє вивчити динаміку та структуру зовнішньоторговельного обороту, фізичного обсягу експорту й імпорту, зміни рівня експортних та імпортних цін на товари щодо визначення індексу умов торгівлі.

Україна зараз перебуває у надзвичайній стадії стану розвитку економіки. Як суверенна держава вона ще не має достатнього досвіду налагодження економічних зв'язків з країнами світового співтовариства. У зв'язку з погіршенням ситуації всередині країни ми отримуємо спадок як імпортних так і експортних операцій. Однією з проблем цього бізнесу є валютні обмеження та дії митниці.

Результати аналізу сучасних тенденцій розвитку експортно-імпорتنної діяльності та зовнішньоторговельної політики України дають підстави визначити ключовим завданням держави у сфері зовнішньоекономічної діяльності створення ефективної системи підтримки експорту, яка забезпечить сталий економічний розвиток та реалізацію експортного потенціалу. 12 січня 2023 року Верховною Радою України було прийнято у цілому законопроект № 8166-д про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо застосування режиму експортного забезпечення на період дії воєнного, надзвичайного стану. Законопроект вступає у дію з березня 2023 року та буде дійсним на період дії воєнного стану. Однак, щодо успішного початку функціонування механізму експортного забезпечення 18.01.2023 року було вне-

сення зміни до Митного кодексу України [1] задля погодження із положеннями, передбачених у законопроекті, а також потрібно прийняття КМУ постанови, якою буде запроваджено режим експортного забезпечення, де має бути передбачено: термін, на який вводиться режим, перелік товарів та мінімальні експортні ціни на ці товари.

У контексті визначеної мети необхідно реалізувати комплекс заходів щодо модернізації та підвищення міжнародної конкурентоспроможності експортного виробництва, оптимізації існуючих систем правової, організаційно-економічної, науково-технічної, інфраструктурної та інших систем забезпечення експортно-імпоротної діяльності України.

Список літератури:

1. Митний кодекс України. Документ 4495-VI чинний, поточна редакція від 18.01.2023, підстава – 1999-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 19.01.2023).
2. Список країн по експорту (включаючи реекспорт) у 2022 році. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Список_стран_по_экспорту?uselang=uk (дата звернення: 16.01.2023).
3. Градація країн світу по експорту (включаючи реекспорт). URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:World_Exports_CIA_map_AIA_Edited.png (дата звернення: 16.01.2023).
4. Вишневецька Л.І. Митна статистика : навчальний посібник. Київ : «Видавничий дім «Професіонал», 2008. 352 с.
5. Використання УКТЗЕД для митного оформлення товарів. *Вісник – офіційне видання державної фіскальної служби України*. URL: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/9558> (дата звернення: 18.01.2023).
6. Доходи бюджету України 2022 році. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/> (дата звернення: 17.01.2023).
7. Інструкція про порядок заповнення вантажної митної декларації. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0443-97> (дата звернення: 18.01.2023).
8. Форма № 14-ЗЕЗ (місячна) «Звіт про придбання (продаж) товарів для забезпечення життєдіяльності транспортних засобів, потреб пасажирів і членів екіпажу». URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 18.01.2023).
9. UN Comtrade Database. *United Nations*. URL: <http://comtrade.un.org> (дата звернення: 18.01.2023).
10. Регламент Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/Zakon/ukr/regl_DSSU.pdf (дата звернення: 18.01.2023)
11. Кущенко О.І. Статистика ринку товарів : навчально-методичний посібник. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. 92 с. (+CD).